

Inventering av fältpiplärka på Ripa sandar, Horna sandar samt Sånnarna 2007

Fältpiplärka Foto Patrik Olofsson /N

Vattenriket i fokus 2008:02

Patrik Olofsson

mars 2008

Titel:	Inventering av fältpiplärka på Ripa sandar, Horna sandar samt Sånnarna 2007
Utgiven av:	Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike
Författare:	Patrik Olofsson
Foton:	Patrik Olofsson
Kartunderlag:	Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike
Copyright:	Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, samt författaren
Upplaga:	50 ex
Rapportserien Vattenriket i fokus:	Rapport: 2008:02
ISSN:	1653-9338
Layout:	Författaren och Karin Magntorn
Tryck:	Länsstyrelsen i Skåne län
Omslagsbild:	Fältpiplärka, Patrik Olofsson /N

Innehållsförteckning

Förord.....	1
Sammanfattning.....	3
Historik.....	4
Inventeringsområdets avgränsningar och karaktär.....	5
Metod.....	6
Resultat.....	7
Diskussion.....	8
Referenser.....	12

Förord

Fältpiplärkan är en slank, sandfärgad pipklärka som är anpassad till att springa omkring och leta efter föda i öppna, sandiga miljöer. Den har en entonig, melankolisk drill och flyger i karakteristisk bågflykt.

Under 1800-talet var fältpiplärkan relativt vanlig på de torra sandiga markerna i nordöstra Skåne och den häckade i de kustnära dynområdena och ute på de öppna sandfälten, ofta odlingsmarker med långa trädesperioder. Denna typ av marker har successivt minskat då stora arealer har planterats igen, bebyggts eller odlas intensivt.

Fältpiplärkan har under hela 1900-talet minskat dramatiskt i Sverige. För att följa upp de farhågor som funnits och som ett led i Biosfärkontorets arbete med temaområde sandiga odlingsmarker har Patrik Olofsson (Eco Images) inventerat fältpiplärka på Ripa Sandar, Horna Sandar och vid Sännarna sommaren 2007. Ett nytt åtgärdsprogram för fältpiplärka är under framtagning av Naturvårdsverket.

Inventeringen finansierades av Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike samt med statliga medel från den lokala naturvårdssatsningen (LONA).

Författaren ansvarar själv för innehållet i rapporten.

Carina Wettemark

Ekolog

Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike

Sammanfattning

Fältpiplärkan var under 1800-talet relativt vanlig på de torra sandiga markerna i nordöstra Skåne. Den häckade längs de vidsträckta kustnära dynområdena och ute på de öppna sandfälten, ofta odlingsmarker med långa trädesperioder. I takt med att stora arealer planerats med tall och många sandfältsområden vuxit igen har miljön för fältpiplärkan försämrats. Populationen i hela landet har minskat dramatiskt och idag återstår bara en spillra i Skåne och Halland. Landets totala bestånd uppskattades 2005 till cirka 100 par men eftersom en stor del av fåglarna utgörs av oparade hanar är den effektiva populationen troligen inte mer än cirka 50 reproducerande individer.

Som ett led i arbetet med temaområde ”Sandiga odlingsmarker” inventerades 2007 Ripa sandar, Horna sandar samt Sännarna, ett av fältpiplärkans kärnområden i nordöstra Skåne. Vid inventeringen påträffades 3-4 sjungande hanar och troligen häckade minst ett par. De flesta fåglarna höll till kring motocrossbanan och de närbelägna fälten. Resultatet är en halvering jämfört med inventeringen 2001 och situationen för fältpiplärkan ser mycket kritisk ut, såväl i nordöstra Skåne som i hela landet.

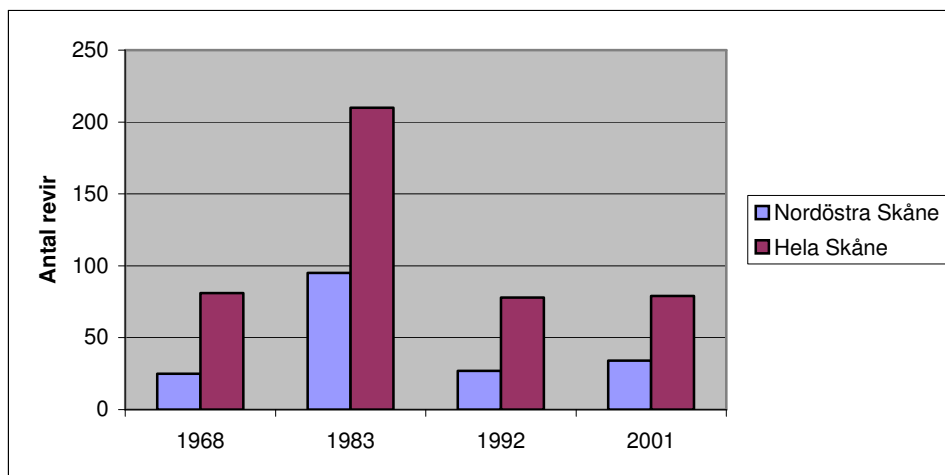
Historik

Under 1800-talet var fältpiplärkan relativt vanlig på torra hedmarker i Skåne, Blekinge, Halland samt på Öland och Gotland. En omfattande plantering av tall på flygsandfält och magra hedmarker samt upphört åkerbruk på improduktiva sandmarker har därefter förstört och fragmenterat gamla häckmiljöer. Även ökat kvävenedfall har bidragit till att magra ängsmarker vuxit igen. Den för fältpiplärkan negativa utvecklingen har pågått under de senaste 150 åren. Arten har minskat kraftigt och häckar numera bara i Skåne och Halland. (Svensson, Svensson & Tjernberg 1999).

Den svenska populationen beräknades så sent som 2005 till cirka 100 par (190 könsmogna individer). Studier har visat att en stor andel av de revirhävande hanarna är operade och den effektiva populationen uppskattades till cirka 50 reproducerande individer. I den svenska rödlistan tillhör fältpiplärkan hotkategorin, ”Starkt hotad” (Gärdenfors 2005).

Fältpiplärkan i nordöstra Skåne

I nordöstra Skåne finner vi fältpiplärkan främst i området kring Ripa-Åhus, på Rinkaby skjutfält samt längs kusten söder om Åhus ner till kommungränsen. Häckmiljön utgörs framför allt av sandig hedmark och kustnära dynlandskap. Fältpiplärkan har inventerats i Skåne vid ett flertal tillfällen tidigare. Första gången var 1968 då 81 par påträffades. Cirka 25 par var då knutna till nordöstra Skåne (Högstedt 1969).

Figur 1. Fältpiplärkan i Skåne 1968-2001.

Därefter har fältpiplärkan inventerats i Skåne 1983, 1992 och 2001. Resultaten för inventeringarna 1968-2001 visar att fältpiplärkepopulationen i Skåne varit stabil på runt 80 par, bortsett från toppåret 1983 då mer än det dubbla antalet noterades. I nordöstra Skåne, där en stor del av fåglarna noterats, har 25-34 revir konstaterats under inventeringsåren 1968, 1992 och 2001 med närmare hundra par toppåret 1983 (Adolfsson 1984, Gierow 1994, Bergendahl 2002, Lindblad 2002). Anledningen till de höga siffrorna 1983 är att fältpiplärkan troligen hade en god period under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Den omfattande inventeringen täckte dessutom in stora arealer jordbruksmark. Fåglar påträffades under inventering 1983 även på hyggen. Det var vid denna tid gott om aktiva grustag runt om i bygden och det fanns fortfarande kvar öppna sandiga fält, bland annat upprätthållna av en hög militär aktivitet. Bygden präglades då även av ett mindre bevattningsintensivt jordbruk.

Vid den senaste inventeringen 2001 utgjorde de nordostskånska fältpiplärkorna cirka 40% av Skånes totala population. Sedan inventeringen 2001 finns det dock uppgifter på att

fältpiplärkan gått tillbaka och med tanke på att artens framtid i Sverige är ytterst osäker var det angeläget att åter se närmare på populationen i ett av nordöstra Skånes kärnområden.

Inventeringsområdets avgränsning och karaktär

Inventeringsområdet (**Karta 1**) som täcker Ripa sandar och Horna sandar samt Sännarna utgör ett ca 900 ha stort, mer eller mindre sammanhängande sandmarksområde väster om Åhus. Området är ett gammalt kulturlandskap och tidigare brukades markerna med långa trädesperioder. Idag är stora delar av området torra gräshedar med inslag av frodigare äng. Här finns även åkermark där främst potatis, majs och spannmål odlas. Under senare år har allt större arealer gräsmark ersatts av permanenta grönsaksodlingar.

Karta 1: Inventeringsområdet med Ripa-, Horna sandar och Sännarna 2007

Inom inventeringsområdet finns även tallplanteringar, dels en mindre dunge närmast nordväst om Ripa och dels ett större tallskogsområde (f.d militärt övningsfält) på cirka 100 hektar nordost om byn. Ute på de öppna sandmarkerna finns även två motorsportbanor samt ett område som används för modellflyg. Även grustäkter har varit en del av landskapet. Idag finns bara en aktiv täkt kvar strax väster om Åhus, norr om Flötövägen. Grustäkten intill, söder om vägen, är avslutad. Strax väster om Åhus finns även en f.d upplagsplats för kol, de så kallade "Kolhögarna". Inventeringsområdet anses enligt förslag till "Förvaltningsplan för fältpiplärka" vara av högsta prioritet när det gäller uppföljning av häckningsresultat och praktiska åtgärder (Larsson 2007).

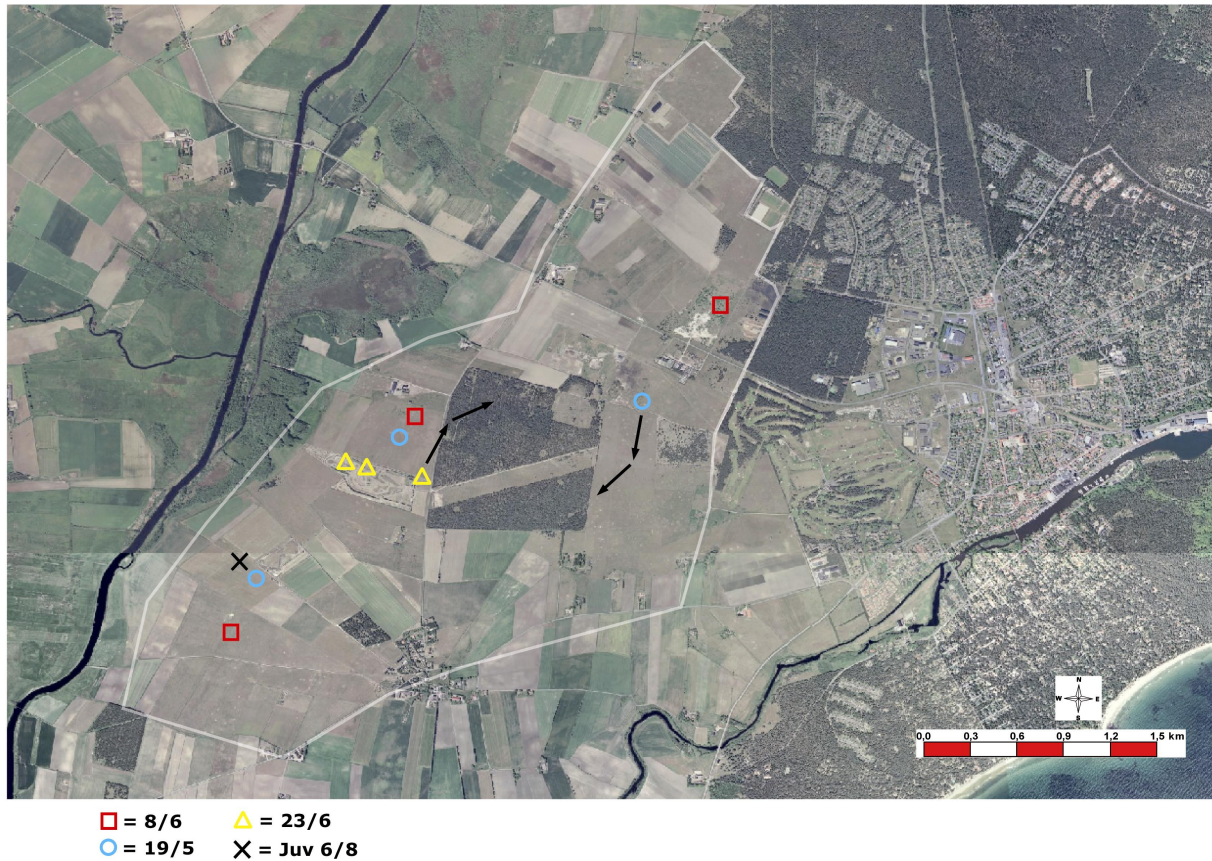
Foto 1. Flygvy över hedmarkerna strax norr om byn Ripa 040516. Folkracebanan i bildens vänstra del, motocrossbanan i den centrala delen och Hammarsjön i bildens övre högra del.

Metod

Inventeringen 2007 inriktades främst på fältpiplärkan men även andra fågelarter av intresse noterades. Området inventerades heltäckande vid tre tillfällen 19/5-23/6 med ytterligare fem kortare besök under 23/6-6/8. Huvudmålet under den inledande inventeringsperioden var att notera antal revirhållande hanar. Senare under säsongen inriktades inventeringsarbetet främst på att försöka utröna eventuella häckningar eller häckningsförsök. Inventeringen skedde till fots. Området patrullerades av samtidigt som fältpiplärkans sång spelades upp med hjälp av bandspelare. Vid goda förhållanden nådde den uppspelade sången cirka 70-80 meter. Vid flera tillfällen då sångaktiviteten var god påträffades fåglar utan att bandspelare behövde användas. Samtliga noterade fåglar prickades in på en karta och deras eventuella aktiviteter och rörelser noterades under minst 15 minuter innan ett nytt område spanades av.

Resultat

Inventeringen 2007 resulterade i totalt 3 möjligen 4 revir av fältpiplärka (Karta 2). Fåglarna var koncentrerade till området på och närmast kring motocrossbanan, framför allt på markerna norr om, mot Älleköpinge. Sjungande fåglar noterades här vid samtliga tre inventeringstillfällen och vid ett besök sågs troligen en hona. Även vid kortare besök senare under säsongen påträffades fåglar i detta område.

Karta 2. Påträffade fältpiplärkor vid inventeringen 2007. Pilar visar påträffades rörelser som beskrivs nedan.

Något säkert bofynd gjordes inte men troligen ägde häckning rum, då en juvenil fågel påträffades 6/8 tillsammans med gulärlor vid betesmarken närmast väster om folkracebanan. Få observationer gjordes utanför detta område men enstaka fältpiplärkor noterades även längre söderut på Ripa sandar samt i anslutning till Sännarna och de två grusgroparna på ömse sidor om Flötövägen.

När det gäller övriga fågelarter så var sånglärkan och stenskvättan de öppna sandfältens karaktärsfåglar. Stenskvättan häckar framför allt i de talrika stenmurarna och båda arterna är upptagna i hotkategorin, "Missgynnad" (NT) på ArtDatabankens rödlista. Bland övriga fåglar kan nämnas 3 par storspov (varav minst 2 par fick ut stora ungar) samt ett 20-tal sjungande trädlärkor i anslutning till tallskogsområdena. Trädlärkor var även regelbundna gäster ute på folkrace- och motocrossbanorna.

Foto 2. Fåltiplärka vid kaningryt, Ripa Sandar.

Diskussion

Resultatet vid inventeringen 2007 då 3-4 par påträffades inom hela inventeringsområdet är en halvering jämfört med 2001 då 7-8 revir konstaterades i samma område. Liksom vid förra inventeringen påträffades flest fåglar kring motocrossbanan och fälten närmast norr om. Under 2007 påträffades här 2 revir vilket kan jämföras med 3-4 revir 2001.

Vid inventeringen 2001 noterades ytterligare 3 sjungande hanar vid Horna grustag norr om Flötövägen samt vid det närbelägna upplagsområdet kring "Kolhögarna". Under årets inventering påträffades här bara en sjungande fågel vid två av de tre inventeringstillfällena och således tycks minskningen främst ha ägt rum i områdets nordöstra del. Ytterligare en fågel noterades 2007 vid ett tillfälle sjunga ute på den södra delen av Ripa sandar. Huruvida detta är en kringstrykande fågel som även noterats på annan lokal vid ett annat tillfälle är osäkert men det går inte att utesluta att det även fanns en fjärde hane inom inventeringsområdet.

Det är svårt att helt säkert slå fast huruvida inventeringen avspeglar en verklig bild av beståndsutvecklingen. Fåltiplärkan är svårinventerad och felmarginalen i ett inventeringsområde kan bli stor om man inte tar hänsyn till fåglarnas rörlighet vilket ett par observationer säsongen 2007 visar på (se karta 2).

En hane i motocrossbanans nordöstra del, sjöng 23/6 aktivt i cirka 5 minuter. Den drog därefter i sångflykt norrut, cirka 300 meter där den tillbringade korta stunder, dels på en stängselstolpe och dels gick den upp och sjöng kortare perioder. Efter ytterligare cirka 5 minuter flög fågeln upp i sångflykt och drog in över tallskogen öster om ängsmarkerna och fortsatte med bestämd rak kurs mot nordost, i riktning mot det f.d grustaget alternativt norra Sännarna. Med tanke på att denna fågel inte kom tillbaka och troligen inte landade i tallskogen så gjorde den sannolikt, under loppet av cirka tio minuter, en förflyttning på över en kilometer.

Ytterligare en lång förflyttning av en sjungande fågel noterades 19/5 då en hane kom i sångflykt över den f.d grustakten, söder om Flötövägen. Fågeln stannade till på marken i Sännarnas norra del och fortsatte sjungande söderut tills den försvann nedåt utemuseet, en

sträcka på minst 800 meter. En anledning till den stora rörligheten kan vara att det idag finns få individer kvar och att en stor andel utgörs av oparade hanar. Studier från bland annat Holland har visat att revirstorleken ökar i takt med att miljön försämras för fältpiplärkan (Larsson 2007).

Inventeringen tyder på att antalet fältpiplärkor halverats inom inventeringsområdet mellan 2001 och 2007. Minskningen är sannolikt en naturlig utveckling med tanke på hur miljön förändrats i området. Med utgångspunkt från att fältpiplärkan trivs där det finns stora arealer öppen, blottlagd sandmark så är det snarare märkligt att den idag finns kvar i inventeringsområdet. Studier i Sverige och utomlands tyder på att fältpiplärkan trivs på marker med en stor andel öppen sand, helst minst 50 procent av den totala markytan (Larsson 2007).

De enda större sandblottorna finner man på och närmast runt om motorbanorna. Sett ur en fältpiplärkas perspektiv är framför allt motocrossbanan, med sin kuperade terräng, den miljö som mest påminner om ett halvöppet ”dynlandskap” och dessutom är detta område förhållandevis stort till ytan, cirka 15 hektar (Foto 1 och 3). Små fragment öppen sand kan även påträffas vid grustäckerna, längs markvägarna samt kring kaningryten.

Någon betydande omrörning i markskiktet har knappast skett de senaste åren. I stället har stora delar av gräsmarkerna fått en mer tät och frodig vegetation, vilket missgynnat fältpiplärkorna. Grustäckerna har de senaste åren till stor del vuxit igen. Tåkten söder om Flötövägen (Foto 4) och området närmast runt om, täcks idag av ruderatvegetation, dominerad av arter som sandklint, blåeld, renfana och sandvita.

Större delen av täktområdet norr om Flötövägen (Foto 5) är idag helt igenväxt med sly och det är endast i ett litet område i den södra delen som blottlagd sand finns. Här är dock täktaktiviteten så pass hög och koncentrerad att en störning av fåglarna troligen är oundviklig.

Sett ur ett kort historiskt perspektiv är det kanske så att grustäckerna och motorbanorna har blivit de sista tillflyktsorterna för fältpiplärkan i takt med att biotopen försämrats för fåglarna. Grustäckerna och de omgivande, tidigare öppna kantområdena, har till största del vuxit igen och med tanke på att motorbanorna sannolikt inte är en lämplig häckmiljö sett ur störningssynpunkt (frekvent tränings- och tävlingsverksamhet, tidvis med mycket publik) så ser framtiden mörk ut för fältpiplärkan i området Ripa-, Horna sandar och Sännarna.

För att om möjligt försöka rädda det kvarvarande beståndet är någon form av åtgärder sannolikt nödvändiga. Några omfattande studier av häckningsbiologi och biotoputnyttjande har inte gjorts och vi vet därför inte mera exakt var fåglarna rör sig, födosöker eller placerar sina bon mm. Det verkar dock tveklöst som om landskapets förändring mot ett mera slutet grässkikt och i längden ordentlig igenväxning är ett av huvudproblemen.

Markbearbetning genom harvning, plöjning och djupare schaktning har gjorts på andra håll, bland annat i Halland, för att gynna fältpiplärkan och detta skulle även kunna vara en lämplig åtgärd i nordöstra Skåne. Förslagsvis utförs dessa åtgärder på lokaler som hyser merparten av fältpiplärkorna, det vill säga i området mellan motocrossbanan och Älleköpinge på Ripa sandar samt i anslutning till grusgroparna på ömse sidor om Flötövägen.

Foto 3. Motocrossbanan utanför Ripa.

Foto 4. Igenväxt f.d grustag söder om Flötövägen

Foto 5. Igenväxt grustag norr om Flötövägen.

Foto 6. Gräsmarker vid Älleköpinge, Ripa sandar.

Referenser:

Adolfsson, K. 1982. Fältpiplärkan i nordöstra Skåne 1981. Information från Nordöstra Skånes Fågelklubb nr 6:78-83.

Adolfsson K. 1984. Fältpiplärkan *Anthus campestris* i Skåne 1983. Anser 23:163-168.

Bergendahl, R. 2002. Förekomst av fältpiplärka i Skåne 2001. Anser 40:223-226.

Gärdenfors, U. (ed.) 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Högstedt, G. 1968. Fältpiplärkan i Sverige 1968. Medd. från SkOF 8:28-31.

Jungbeck, U. 1992. Fältpiplärkan i nordöstra Skåne 1992. Spoven nr 4:136-137.

Larsson, K. 2007. Åtgärdsprogram för bevarande av fältpiplärka. Naturvårdsverket.

Lindblad, T. 2002. Fältpiplärkan i Kristianstads Kommun 2001. Spoven 2002, nr. 4.

Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svenskt fågelatlas. Vår Fågelvärld, Supplement 31, Stockholm.

Vattenriket i fokus är Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrikes skriftserie (ISSN 1653-9338).

I Vattenriket i fokus publiceras rapporter och inventeringar som utförts på uppdrag eller i samarbete med Biosfärkontoret.

Skriftserien startade år 2006. Samtliga rapporter går att ladda ner på adress:

www.vattenriket.kristianstad.se/fokus/

Hittills utgivna under 2008

2008:1 Vattenriket –en utflyktsguide. Patrik Olofsson och Karin Magntorn

2008:02 Inventering av fältpiplärka på Ripa sandar, Horna sandar samt Sånarna 2007
Patrik Olofsson